

Bazyli Siegień

Białystok

**Katedra Filologii Białoruskiej
Uniwersytetu w Białymstoku –
historia i stan obecny**

Położenie Uniwersytetu w Białymstoku, w regionie o zróżnicowanej etnicznie i kulturowo strukturze jego mieszkańców, z przewagą mniejszości białoruskiej w odniesieniu do innych grup mniejszościowych oraz w sąsiedztwie z Republiką Białoruś, determinuje w znacznym stopniu specyfikę naszej uczelni, jej zadania w zakresie dydaktyki i badań naukowych. Białystok poprzez swoje położenie geograficzne jest naturalnym i najdogodniejszym miejscem do rozwoju badań dotyczących szeroko rozumianej problematyki białorutenistycznej. Fakt ten był przedmiotem uwagi największych autorytetów państwowych. O potrzebie stworzenia m.in. filologii białoruskiej w Uniwersytecie w Białymstoku wypowiedział się prezydent RP Aleksander Kwaśniewski, premier RP Włodzimierz Cimoszewicz, jak również wieloletni redaktor naczelny „Kultury Paryskiej” Jerzy Giedroyc.

Katedra Filologii Białoruskiej została utworzona na mocy Uchwały Senatu Uniwersytetu w Białymstoku z dn. 24 listopada 1999 r. Początki białostockiej białorutenistyki sięgają jednak roku 1992, kiedy to w Zakładzie Filologii Rosyjskiej została utworzona Pracownia Białorutenistyki. Po powstaniu Instytutu Filologii Wschodniosłowiańskiej w 1996 r. pracownia ta została przekształcona w Zakład Białorutenistyki. Nieocenione zasługi w tworzeniu jednostki naukowo-dydaktycznej zajmującej się kształceniem specjalistów z zakresu filologii białoruskiej oraz rozwojem badań dotyczących językoznawstwa i literaturoznawstwa białoruskiego położył inicjator i organizator studiów białorutenistycznych na naszej uczelni, wieloletni kierownik Katedry Filologii Białoruskiej Uniwersytetu w Białymstoku prof. Mi-

chał Kondratiuk. To w dużej mierze dzięki jego zasługom, wysiłkom i uporowi możemy dziś świętować Jubileusz 20-lecia istnienia filologii białoruskiej w Uniwersytecie w Białymstoku.

Kadra

W początkowych latach istnienia filologii białoruskiej największe problemy dotyczyły zapewnienia wykwalifikowanej kadry nauczycieli akademickich. Braki kadrowe w tym zakresie były uzupełniane dzięki przejściu ze Studium Praktycznej Nauki Języków Obcych Filii UW dwóch starszych wykładowców – dr Luby Biesiekirskiej i dr Janiny Wiszniewskiej, posiadających wykształcenie i wiedzę białorutenistyczną. Z pomocą przyszli również wykładowcy z Białorusi. W różnych okresach w Katedrze byli zatrudnieni: Paweł Sciacko, Iwan Lepieszau (oba z Grodzieńskiego Uniwersytetu Państwowego), Hienadź Cychun, Aleksander Łukaszaniec (Instytut Językoznawstwa Narodowej Akademii Nauk Białorusi), Ksenofont Lecko (Grodno), Mikołaj Miszczanczuk, Zoja Mielnikawa, Mikołaj Harbaczyk (Brzeski Uniwersytet Państwowy) oraz Iryna Haponienka z Białoruskiego Uniwersytetu Państwowego w Mińsku.

Obecnie kadra naukowo-dydaktyczna Katedry liczy dziewięć osób. Kierownikiem Katedry jest prof. Halina Twaranowicz, zaś współpracownikami są: dr Alina Filinowicz, dr Nina Raczkiwicz, dr Anna Sakowicz, dr Bazyli Siegień, dr Joanna Wasiluk, mgr Anna Alsztyniuk, mgr Anna Grześ oraz mgr Ludmiła Siegień. Z Katedrą przez szereg lat związane także były, dziś już nie pracujące, dr Zofia Trancygier-Koczuk oraz mgr Joanna Sacharuk. Kadre Katedry uzupełniali również pracownicy innych jednostek Instytutu Filologii Wschodniosłowiańskiej. Przez wiele lat prowadził wykłady i konwersatoria z literatury białoruskiej prof. Jan Czykwini. Był on też promotorem licznych prac magisterskich, powstałych na tej specjalności studiów. Wsparcie dydaktyczne i naukowe okazuje Katedrze także prof. Lilia Citko, której zainteresowania zawodowe koncentrują się m.in. wokół zabytków piśmiennictwa staroruskiego, w tym tekstów starobiałoruskich. Pod jej kierunkiem studenci piszą prace dyplomowe z zakresu szeroko rozumianej problematyki pogranicza językowego w aspekcie diachronicznym i synchronicznym.

W ciągu 20 lat istnienia Katedry prace magisterskie obroniło około 200 studentów, stopień licencjata uzyskało blisko 20 absolwentów filologii białoruskiej. Także pracownicy Katedry podnoszą swoje kwalifikacje zawodowe. W ostatnim okresie pięcioro z nich napisało i obroniło swoje rozprawy doktorskie.

Katedra Filologii Białoruskiej od wielu lat jest współorganizatorem polsko-białoruskich Międzynarodowych Konferencji Naukowych z cyklu „Droga ku wzajemności”. Dzięki staraniom prof. M. Kondratiuka od 1999 roku materiały pokonferencyjne ukazują się w druku w postaci tomów prac zbiorowych pod wspólnych tytułem „Polsko-białoruskie związki językowe, literackie, historyczne i kulturowe”. Redaktorem większości z nich jest prof. M. Kondratiuk, zaś kilka ostatnich (od 2004 r.) również we współredakcji dr. B. Siegienia. Prof. H. Twaranowicz zaś w latach 2001–2008 była redaktorem „Studiów Wschodniosłowiańskich” – rocznika Instytutu Filologii Wschodniosłowiańskiej, w którym znaczące miejsce zajmowały materiały białorutenistyczne, w tym także pracowników Katedry. Od 2008 r. z inicjatywy prof. H. Twaranowicz wydawany jest rocznik pod nazwą „Białorutenistyka Białostocka”. Poza publikacjami pracowników naukowych z różnych ośrodków badawczych, w rubryce „Debiuty naukowe” mają możliwość druku swoich artykułów również studenci.

Badania naukowe

Pracownicy Katedry Filologii Białoruskiej poza zajęciami dydaktycznymi prowadzą również zespołowe badania naukowe dotyczące współczesnej literatury białoruskiej, jej głównych tendencji rozwojowych, kierunków i przedstawicieli, a także dialektów i onomastyki Polski północno-wschodniej. Pieczę nad badaniami literaturoznawczymi sprawuje prof. H. Twaranowicz zajmująca się problematyką współczesnej literatury białoruskiej oraz twórczością literacką białoruskich pisarzy w Polsce. Pod jej kierunkiem niesamodzielni pracownicy Katedry prowadzą badania z zakresu: białoruskiej prozy XX wieku oraz literatury białoruskiej mniejszości narodowej w Polsce, twórczości Alaksieja Karpiuka, a także polsko-białoruskich związków literackich (dr A. Sakowicz); literatury białoruskiej XIX wieku: idea narodowa, motywy białoruskie w twórczości polsko-białoruskich pisarzy (dr J. Wasiluk); twórczości prozatorskiej białoruskich pisarzy XX wieku: autobiografizm, krótkie formy prozatorskie Janki Bryła oraz białoruskiej literatury dziecięcej i młodzieżowej (mgr A. Alsztyniuk). Doktorantka Wioletta Nikitiuk-Perkowska pracuje nad rozprawą doktorską o emigracyjnej poecie białoruskiej Natalii Arsienniewej.

Wyniki powyższych badań znajdują odzwierciedlenie w postaci licznych publikacji naukowych. W 2004 roku w wydawnictwie Uniwersytetu w Białymstoku pod redakcją H. Twaranowicz (przy współpracy Anny Sakowicz) ujrzała światło dzienne pierwsza w Polsce antologia literatury starobiałoruskiej („Старабеларуская літаратура XI–XVIII стст. Хрэстам-

тыя”), wyróżniona przez jury konkursu na najlepszą książkę akademicką Atena ‘2004 (XI Krajowe Targi Książki Akademickiej Atena ‘2004).

Efektom pracy naukowej prof. H. Twaranowicz w ostatnich latach są dwie pozycje książkowe: „Пад небам Айчыны. Літаратурна-крытычныя артыкулы” (Białystok 2005) oraz „Пры брамах Радзімы. Літаратурнае аб’яднанне «Белавежа»: станаўленне, праблемы, асобы” (Białystok 2012). Ponadto w roku 2010 ukazały się książki zredagowane przez H. Twaranowicz. Pierwsza – „Беларуская літаратура XVI–XX стст. Працы Кафедры беларускай філалогіі” – stanowi zbiór artykułów literaturoznawczych pracowników Katedry. „Literatury wschodniosłowiańskie. Z najnowszych badań” to księga dedykowana Profesorowi Janowi Czykwinowi z okazji siedemdziesięciolecia urodzin.

Wśród innych publikacji białorusnistycznych autorstwa pracowników i absolwentów Instytutu Filologii Wschodniosłowiańskiej warto wymienić książkę „Запіскі янычара. Хроніка аб турэцкіх справах Канстанціна Міхайловіча, серба з Астровіцы” (Białystok 2008). Jest to przekład z języka staropolskiego dokonany przez J. Czykwina i H. Twaranowicz. W 2012 roku nakładem Wydawnictwa UwB ukazała się praca Anny Sakowicz „Беларуская літаратура Польшчы. Стылістычна-жанравыя асаблівасці прозы «белавежцаў»”. Dorota Nikolajuk wydała w postaci książkowej swoją pracę magisterską „Прападобная Еўфрасіння Полацкая” (Hajnówka 2010) napisaną pod kierunkiem H. Twaranowicz.

W dziedzinie językoznawstwa nieoceniony dorobek Katedry stanowią prace prof. M. Kondratiuka dotyczące głównie badań dialektologicznych i onomastycznych na Białostocczyźnie: „Bibliografia onomastyki wschodniosłowiańskiej do roku 1965 włącznie” (Białystok 1997) oraz opracowania o charakterze słownikowym „Urzędowe i gwarowe nazwy miejscowości Białostocczyzny” (Białystok 2011). Oprócz tego M. Kondratiuk jest autorem licznych artykułów naukowych, redaktorem wielu prac o charakterze zbiorowym, a także współautorem wielotomowego „Atlasu gwar wschodniosłowiańskich Białostocczyzny”. W roku 2006 ukazał się tom prac ofiarowany Prof. Michałowi Kondratiukowi z okazji 45-lecia pracy naukowej „Gwary i onomastyka pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego i słowiańsko-bałtyckiego”, pod red. L. Citko i B. Siegienia.

Tematykę onomastyczną kontynuuje w swojej działalności naukowej dr A. Filinowicz, której zainteresowania skupiają się wokół toponimii i mikrotoponimii pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego. Nazewnictwo dotyczące świąt, zwyczajów i obrzędów dorocznych oraz ich zróżnicowanie na terenie kontaktów polsko-wschodniosłowiańskich – to obiekt badań dr N. Raczkiewicz. Na badania te został przyznany grant KBN. Gwary

wschodniosłowiańskie na Białostocczyźnie, ze szczególnym uwzględnieniem białorusko-ukraińskich gwar przejściowych, ich cech fonetycznych, struktury gramatycznej oraz specyfiki leksykalnej, są przedmiotem dociekań naukowych dr. B. Siegienia. Językoznawstwo historyczne to przedmiot zainteresowań naukowych mgr A. Grześ. Jej uwaga koncentruje się na historii języka białoruskiego ze szczególnym uwzględnieniem fonetyki, fleksji, słowotwórstwa i leksyki w starobiałoruskiej literaturze normalizatorsko-leksykograficznej. O roli zaś oraz miejscu skrótowców i abrewiatur we współczesnym języku białoruskim przygotowuje rozprawę doktorską mgr L. Siegień. Wyniki badań pracowników zostały opublikowane w postaci dziesiątków artykułów oraz wielu rozpraw monograficznych. Warto w tym miejscu wymienić choćby książkę „Прыназоўнік у сістэме адной усходнеславянскай гаворкі Беласточчыны” (Białystok 2001) autorstwa B. Siegienia.

Pracownicy Katedry Filologii Białoruskiej prowadzą też aktywną pracę dydaktyczną. Jej wynikiem są trzy podręczniki akademickie do nauki języka białoruskiego, które ukazały się nakładem Wydawnictwa UwB. Są to: L. Siegień, „Беларуская мова. Дапаможнік для студэнтаў беларускай філалогіі, I курс” (Białystok 2007); A. Filinowicz, „Беларуская мова. Дапаможнік для студэнтаў беларускай філалогіі, II курс” (Białystok 2007); A. Grześ, „Беларуская мова. Дапаможнік па беларускай мове для студэнтаў рускай філалогіі” (Białystok 2012).

Katedra Filologii Białoruskiej UwB aktywnie współpracuje z Białoruskim Zrzeszeniem Literackim „Białowieża”. Poza tym, że pracownicy badają twórczość „białowieźców”, absolwenci filologii białoruskiej są już aktywnymi członkami zrzeszenia (Jerzy Bujniuk, Justyna Korolko, Wioletta Nikitiuk), wydali nawet swoje własne zbiorki poezji. Odbyło się szereg spotkań studentów filologii białoruskiej z poetami i prozaikami: Jerzym Wołkowycykiem, Wiktorem Szwedem, Janem Czykwinem, Dymitrem Szatyłowiczem, Sokratem Janowiczem, Mirą Łukszą, Wiktorem Stachwiukiem, Michałem Androsiukiem, Jerzym Bajeną, Eugenią Martyniuk. H. Twaranowicz jest również członkiem „Białowieży” i wydała m.in. takie zbiorki poezji jak: „Чацвёртая стража” (2004), „Бурштынавы яблык” (2010). Pracownicy Katedry biorą udział w seminariach organizowanych przez zrzeszenie literackie. W periodyku zrzeszenia „Termopile”, w rubryce „Debiut”, drukują swe utwory studenci.

Współpraca naukowa

Katedra Filologii Białoruskiej od chwili swojego powstania nawiązała szeroką i owocną współpracę z wieloma ośrodkami naukowymi w kraju i za

granicą. Współpraca ta odnosi się przede wszystkim do szeroko pojmowanej problematyki białoruskiej, a także udziału w konferencjach, stażów naukowych pracowników oraz językowo-kulturowych praktyk studentów obu współpracujących stron. Możemy poszczycić się współpracą z takimi Uniwersytetami w Polsce jak: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Uniwersytet Warszawski czy Uniwersytet Opolski. Aktywnie współpracujemy z ośrodkami zagranicznymi: z Grodzieńskim Uniwersytetem Państwowym im. Janki Kupały (współpraca dotyczy wymiany studentów oraz staży naukowych pracowników), Brzeskim Uniwersytetem Państwowym im. Aleksandra Puszkina, z Instytutem Językoznawstwa i Literaturoznawstwa Narodowej Akademii Nauk Białorusi w Mińsku, Białoruskim Uniwersytetem Państwowym w Mińsku, Państwowym Uniwersytetem Lingwistycznym w Mińsku, Mohylewskim Uniwersytetem Państwowym im. Arkadzia Kulaszowa. Poza tym utrzymujemy kontakty naukowe z Instytutem Językoznawstwa Narodowej Akademii Nauk Ukrainy w Kijowie, Instytutem Słowianoznawstwa Narodowej Akademii Nauk Rosji w Moskwie, Wileńskim Uniwersytetem Pedagogicznym. W pewnym okresie prowadziliśmy wspólne badania z Wydziałem Sławistyki Uniwersytetu Teksaskiego w Austin w USA.